

LECTIO PRAECURSORIA

Hilja Solala

Suomalaisen hevosrodun synty. Maatiaishevonen ja kotieläinjalostuksen kansainvälinen murros 1893–1907

Suomen alkuperäinen hevosrotu, suomenhevonen, täyttää runsaan viikon kuluttua syyskuun kuudentena päivänä 114 vuotta. On ollut monista ratkaisuista kiinni, että saamme tätä juhlapäivää viettää. Esimerkiksi Maaseudun Tulevaisuus -lehti uutisoi heinäkuussa, että toisaalta suomenhevosten varsamäärät ovat olleet useita vuosia rodun elinvoiman alarajalla, mutta toisaalta monipuolisuutensa ansiosta rotu ei ole joutunut kuvainnolliseen vitriiniin joidenkin kylmäverirotujen tavoin. Moneen käyttötarkoitukseen soveltuva suomenhevonen on yhä kehittynyt vastaamaan paremmin hevoselle nykyään asetettavia vaatimuksia niin urheiluhevosena kuin vapaa-ajan luotettavana ystävänä. Uskon, että juuri suomenhevosen monipuolisuus on ollut avainasemassa rodun säilymisessä ympäröivän yhteiskunnan rajuissakin muutoksissa.

80

Suomalaisen hevosen monipuolisuus oli myös tekijä, jolla oli merkittävä vaikutus ja painoarvo rodun historiallisina syntyhetkinä. Yhtä merkittävää nykyisen suomenhevosrodun olemassaololle oli, että suomalaista hevosta ylipäättään päätettiin alkaa jalostaa omana rotuna käsitteen modernissa merkityksessä. Tänäkin tarkastettavasta väitöskirjastani selviää, miten suomalainen hevosrotu eli nykyään suomenhevosena tunnettu rotu syntyi. Suomalaisen hevosen historia itsessään toki on jopa vuosituhansia pitkä, mutta hallinnollisesta ja jalostusideologisesta näkökulmasta suomalainen hevosrotu muodostettiin vuosien 1893 ja 1907 välillä, mihin väitöskirjani aikajänne sijoittuu.

Kuva 1. Vastaväittäjä dosentti Ann-Catrin Östman, kustos professori Pertti Haapala ja väittelijä FM Hilja Solala Tampereen yliopistolla 27.8.2021. Kuva: Kari Solala.

Historiantutkimuksen kautta haastetaan usein vallitsevia käsityksiä erilaisista ilmiöistä ja niiden historioista. Näin kävi myös omassa väitöstutkimuksessani. Suomalaisen hevosen historiaan perehtyminen historiantutkimuksen metodein johti matkalle suomenhevosen nykyisen historiakuvan uudelleen tulkintaan. Työni edetessä näytti yhä selvemmältä, että tutkimustyöni murtaisi itsestään selvinä pidettyjä yleisiä käsityksiä rodun syntyvaiheista.

Historiantutkimuksessa monia ilmiöitä on alettu nähdä osana laajempia kokonaisuuksia ilman tiuk-

koja valtioiden asettamia maantieteellisiä rajoja. Myös kotieläinjalostusta on lähestyttävä tästä tulokulmasta. Alkaessani tutkia suomalaisen hevosjalostuksen historiaa ja sen erityisiä käännekohtia huomasin nopeasti, että suomalaisen hevosrodun synty kytkeytyi laajaan kotieläinjalostuksen kansainväliseen murroskohtaan. Jalostus ei ollut ajatuksena toki mitenkään uusi, mutta sen perusteet alkoivat muuttua ratkaisevasti 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun kuluessa. Kansainvälisessä tutkimuksessa on selkeästi osoitettu, että erityisesti 1800-luvun jälkipuolella Euroopassa kotieläimiä alettiin yleisesti jalostaa tarkoin määriteltynä rotuna käsitteen nykymerkityksessä. Puhtaan rodun jalostusoppia edeltäneet eri eläinkantojen mittavat ja osin hallitsemattomat risteytykset lopetettiin, ja rotu alettiin mieltää yhden eläinlajin ominaisuuksiltaan yhtenäiseksi eläinryhmäksi. Nämä jalostusperiaatteet ovat säilyneet eläinjalostuksen pääperustana nykypäivään asti. Kotieläinjalostuksen kansainvälisessä modernisaatiossa ja modernien kotieläinrotujen muodostamisessa keskeiseen asemaan nousi erityinen kantakirjajärjestelmä eli yhden rodun jalostukseen hyväksytyjen eläinten rekisteri. Näin oli myös suomalaisen hevosen osalta. Kotieläinjalostuksen kansainvälisen oppihistorian rodunjalostuskäännöksi ulottui myös suomalaiseen hevoseen lähtemättömällä tavalla.

Suomalaisen hevosen jalostusta on sen vallitsevassa historiakuvassa katsottu harvemmin kansainvälisestä näkökulmasta, ja tulkinnassa on keskitytty kansalliseen näkökulmaan. Suomenhevosen historian yleisessä käsityksessä rodun synnystä on muodostunut myyttinen kertomus osana kansakunnan rakennusta. Tämä on ymmärrettävää, koska hevonen on ollut kirjallisuuden ja taiteen tunnettu suomalaisuuden symboli sekä myöhemmin historiassa yksi ratkaiseva tekijä talvisodan ihmeen toteutumisessa. Kuitenkin siirtämällä tulkinta myös yksin itse rodun synnyn pääselittäjäksi suomenhevosen historiakuva näyttäytyy varsin kapeana. Tällöin sivuutetaan koko se perustavanlaatuisen käänne, joka oli meneillään kotieläinjalostuksessa kansainvälisesti, mutta myös se koko ihmisen elämän läpäissyt hevosen historiallinen merkitys, joka hevosella 1800-luvun lopun suomalaisessa maatalousyhteiskunnassa väistämättä oli.

Jotta hevosen historiallinen merkitys ei jäisi aikakaudelleen yksipuoliseksi, olen halunnut nostaa aikalaislähteiden tavoin hevosvoiman käytännön tarpeen kansainvälisen eläinjalostustiedon sovelluksen lähtökohdaksi suomalaisessa hevosjalostuksessa. Ennen motorisoitujen konevoimien yleistymistä hevosta tarvittiin niin kyntämään pellot ja vetämään tukkipuut metsästä kuin ihmisten ja tavaroiden kuljettamiseen. Hevosjalostuskysymykseen oman lisänsä toi Suomen talonpoikainen väestörakenne. Kansainvälisesti tyypillisen, useiden eri hevosrotujen jalostamisen sijaan Suomessa keskityttiin monipuolisen työhevosen, suomalaisen maatiaishevosen, jalostamiseen, mitä määritti ensisijaisesti hevosvoiman käyttötarve. Jalostuskysymys oli 1800-luvun lopulla erityisen ajankohtainen uusien hevosvetoisten maataloustyökoneiden yleistyessä, mutta samaan aikaan saman hevosen oli yhä kyettävä suoriutumaan esimerkiksi liikenteen sille asettamista tehtävistä. Toisin kuin aiemmin yleisessä käsityksessä on painotettu, suomalainen hevosrotu syntyi siten kahden päätekijän, kansainvälisen kotieläinjalostusliikkeen ja kansallisen hevosvoiman käyttötarpeen, yhdistämisen seurauksena.

Sen, että Suomessa kotieläinjalostuksen kansainvälisessä murroksessa keskityttiin juuri suomalaiseen maatiaishevoseen, merkitys ei ole ollut nykyisten eläingenivarojen näkökulmasta vähäinen. 1800-luvun lopulla tehtyjen kauaskantoisten ratkaisujen seurauksena meillä on tänä päivänä olemassa suojeltu alkuperäisrotu nimeltä suomenhevonen. Eläingenivarojen monimuotoisuuden näkökulmasta on merkittävää, että suomalaista maatiaishevosta, kuten suomalaisia maatiaiskarjoja, päätettiin 1800-luvun lopulla alkaa jalostaa uusimpien jalostusoppien mukaisesti omana rotuna. Suomesta tuli kansainvälisesti yksi maatiaisrotujen jalostuksen pioneeri, eikä vähäistä merkitystä ollut myöskään sillä, että hevonen toimi osaltaan esimerkkinä kotieläinjalostuksen yleiselle modernisaatiolle Suomessa.

Miten sitten päästä kiinni tähän kotieläinjalostuksen perusteet mullistaneeseen käänteeseen, modernien kotieläinrotujen syntyyn? Koska siihen kiinteästi liittyvä, 1800-luvun Euroopassa levinnyt kantakirjajärjestelmä oli uusi, suomalaisen hevosrodun perustamisvaiheet voidaan selvittää uuden innovaation käyttöönoton kautta. Kantakirjan määritelmät ovat toki vuosikymmenten aikana muuttuneet, mutta nykypäivänä sen merkitys eläinrotujen olemassaololle ja jalostukselle sekä toisaalta esimerkiksi yksittäisen eläimen tunnistamiselle on yhä ratkaiseva. Koska pidämme nykyään kotieläinrotujen kantakirjoja itsestäänselvyysinä, ymmärsin, että juuri kantakirjan perustamisen tutkiminen historian metodein veisi minut nykyisen suomenhevosrodun synnyn alkulähteille.

Tiivistetysti suomenhevosen hallitsevassa syntymyytissä tunnetaan hevoskantakirjan ainoana suomalaisena esikuvana turkulainen hevosjalostusyhdistys Hippos, ja lisäksi nykyisen suomenhevosen kantakirjan synty liitetään usein päivämäärään 6.9.1907, eli valtion orikantakirja-asetukseen. Oliko suomalaisen hevosrodun syntyhistoria kuitenkin näin suoraviivainen kehitysprosessi ottaen huomioon innovaation jalostuksen perusteita käänteentekevästi muuttaneen merkityksen? Aloin epäillä, että näin ei ollut.

Väitöskirjatyöni alkumetreillä tutustuin hevoshoidonneuvoja Jalmari Meurmanin arkistoon Liuksialan kartanossa Kangasalla. Vastaani tuli Wiesti-hevosien kantakirjatodistus numerolla 1 vuodelta 1893. Todistuksen oli myöntänyt Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura. Vielä tuolloin en aavistanut, että käsissäni olisi väitöstutkimukseni keskeisin yksittäinen asiakirja ja että juuri Wiesti tutkimuksen avainhevosena johdattaisi minut tutkimusmatkalle, joka uudistaisi käsitykseni suomalaisen hevosrodun synnystä.

Kysymykseen, miten kansainväliset kotieläinjalostusvaikutteet siirtyivät Suomen hevosjalostuksen perustaksi, vastaaminen vaati perehtymistä niin maataloushallinnon, yhdistysten ja seurojen kuin virkamiesten ja yksityishenkilöiden arkistoihin sekä lukuisiin aikalaisjulkaisuihin. Alusta alkaen oli selvää, että tutkimusta ei pystyisi tekemään minkään yksittäisen lähdeaineiston nojalla, vaan kysymys vaati laajaa arkistotutkimusta. Nämä kaikki mainitut lähdeaineistot yhdessä mahdollistivat huomaamaan sen laajan prosessin, jollainen suomalaisen hevosrodun synty 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa oli.

Suomen ensimmäinen hevosten kantakirjaanottotilaisuus pidettiin Hämeenlinnassa 9.3.1893, jolloin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura aloitti ensimmäisenä hevosjalostuksessa Suomessa kantakirjainnovaation siirron käytäntöön. Suomen ensimmäinen kantakirjahevos oli Liuksialan kartanon Wiesti-tamma. Wiestin merkitseminen kantakirjaan aloitti käytännön työn suomalaisen hevosrodun muodostamiseksi rodun käsitteen modernissa merkityksessä. Wiesti jätti useita jälkeläisiä, ja sen suku käsittääkseni jatkuu yhä tänä päivänä. Merkittäväyydestään huolimatta Wiestiä, tai ylipäätään koko Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran suomalaisen hevosen kantakirjaa ei kuitenkaan tunneta suomenhevosen vallitsevassa historiakuvassa.

Vuonna 1893 Wiestissä konkretisoitui alku kantakirjan monitahoiselle käyttöönotto- ja leviämisprosessille, joka saavutti lopullisen maalinsa vuonna 1907 nykyisen suomenhevosen kantakirjan valtakunnallisessa läpimurrossa. Väitöskirjani perusteella suomalaisen hevosen kantakirjan perustamisprosessi käsitti kolme vaihetta: innovaation tulo Suomeen, järjestelmän rakentuminen ja aatteen valtakunnallinen läpimurto. Tänä aikana käytiin valtionhallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä laaja kamppailu suomalaisen hevosjalostuksen johtoasemasta. Siihen osallistuivat valtion maataloushallinto hevoshoidonneuvojan johdolla, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura ja Hippos-hevosjalostusliike. Eri tahojen taustalla oli aktiivisia yhteiskunnallisia vaikuttajia, jotka pyrkivät toiminnallaan maatalouden ja hevosasian edistämiseen. Osoitan väitöskirjassani, että suomalaisen hevosrodun synty, joka kulminoitui kantakirjan perustamiseen, oli huomattavasti laajempi ja

monitahoisempi prosessi, jollaiseksi se on aiemmin yleisessä käsityksessä suomenhevosen historiasta selitetty.

Kuva 2. Suomen ensimmäinen kantakirjavevonen *Viesti* (kuvasa oikealla) Liuksialan kartanon pihassa Kangasalla. Kuva: Liuksialan kartanon kokoelma.

Lopulta kilpailun hevosjalostuksen johtoasemasta voitti valtio, josta tuli suomalaisen hevosrodun eli myöhemmän suomenhevosen kantakirjan ylläpitäjä yli puolen vuosisadan ajaksi. Suomalaisen hevosrodun synnyn aikaan vedettiin myös muut keskeiset suomenhevosen tulevaisuuden suuntaviivat. Monipuolisen kaikkinaishevosen jalostukseen keskittyminen oli keskeinen tekijä siihen, että rotu on myöhemmin muotoutunut aina kulloiseenkin ympäröivän yhteiskunnan määrittämään tarpeeseen sopivaksi ja välttänyt sitä kautta Maaseudun Tulevaisuus -lehden sanakäänteen vitriiniin. Siitä huolimatta viimeisen sadan vuoden aikana hevosen käytön radikaalin muutoksen seurauksena säilyttääkseen elinvoimansa myös tulevaisuudessa, suomenhevonen tarvitsee osakseen suojelua.

Kansainvälisessä tutkimuksessa hevosta ja kotieläinjalostusta on käsitelty jo pitkään paljon, puhumattakaan eläimistä yleensä. Esimerkiksi juuri kotieläinjalostus ja sen murros on nostettu näyttävästi esiin historiantutkimuksissa niin Hollannissa, Isossa-Britanniassa kuin Kanadassa. Jalostus ja ylipäätään eläimet linkittyvät useisiin historian osa-alueisiin taloushistoriasta kulttuurihistoriaan, mutta myös eläimet itsessään ovat murtautuneet historian unohdetusta temasta tutkimuksen keskiöön. Kansainvälisesti puhutaan humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen eläinkäännteestä. Jo pelkästään esimerkiksi ihmisen ja hevosen vuosituhansia pitkän yhteisen historian perusteella on selvää, että historiantutkimuksessa ei voida sivuuttaa eläimiä.

Yli puoli vuosisataa sitten kotieläimiä käsiteltiin myös Suomessa esimerkiksi kansatieteellisissä tutkimuksissa ja paikallishistorioissa varsin laajasti. Tämän jälkeen eläimet hautautuvat kuitenkin vuosikymmeniksi tutkimuksesta historian hämärään. Esimerkiksi hevosia on Suomessa kyllä tutkittu

maa- ja metsätalouden sekä liikenteen ja urheilunkin historian näkökulmista, mutta yleisesti eläimet itsessään eivät nousseet marginaalista tutkimuksen keskiöön. 2010-lukua edeltäneinä useina vuosikymmeninä eläimet kuuluivat Suomessa historiantutkimuksen marginaaliin, jos siihenkään. Tällä hetkellä eläimet ovat kuitenkin ilahduttavasti ajankohtaistuneet historiantutkimuksessa myös Suomessa. Väitöstutkimusta aloittaessani näin ei ollut.

Vuosikymmenten tutkimuksellisen kiinnostuksen puuttuminen näkyy Suomessa kotieläimiä koskevan perustutkimuksen tarpeena. Tähän tutkimuksen aukkoon sijoitan väitöskirjani, jonka kautta pyrin osaltani nostamaan hevosta vahvemmin historiantutkimuksen piiriin myös Suomessa. Suomalaisen hevosrodun syntyä käsittelevä väitöskirjani on ensimmäinen nimenomaan historianalalla hevosesta tehtävä väitöskirja Suomessa. Perustutkimuksen aukon täyttämisen ohella eläinhistorian tutkimusta voidaan yhä laajentaa teeman uudelleentulkintoihin sekä kokonaan uusiin näkökulmiin. Uskon, että hyödyntämällä nykyistä laajemmin myös monitieteisen tutkimusotteen tarjoamia metodeja saamme kavion, sorkan ja tassun jäljet yhä näkyvämmäksi osaksi historiankirjoitusta myös Suomessa.

FM Hilja Solalan historian alaan kuuluva väitöskirja ”Suomalaisen hevosrodun synty. Maatiaishevonen ja kotieläinjalostuksen kansainvälinen murros 1893–1907” tarkastettiin julkisesti Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa perjantaina 27.8.2021. Vastaväittäjänä toimi dosentti Ann-Catrin Östman Åbo Akademiasta ja kustoksena professori Pertti Haapala.

Väitöskirja on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2031-7>.